

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
I .Lučića 3, Zagreb
Odsjek za komparativnu književnost

François Villon: Djelo
(Diplomski rad)

Mentorica:
dr. sc. **Cvijeta Pavlović**, izv. prof.

Studentica:
Martina Jurki

Zagreb, lipanj 2015.

Kazalo

Uvod	3
François Villon	5
<i>Zapis</i>	9
<i>Oporuka</i>	15
<i>Šatrovački ološarac</i>	22
<i>Pjesni razlike</i>	25
Zaključak	29
Sažetak	31
Literatura	32

Uvod

Villonovo se nadahnuće često čini plodom grozničave mašte u trenucima slabosti, bilo tjelesne, bilo duhovne. Zaista je bio osebujan pjesnik. Uvrštavan u književne antologije kao prvi pravi pariški pjesnik i jedan od najboljih francuskih pjesnika uopće, osigurao si je mnoštvo koje se, i toliko stoljeća nakon njegove smrti, predano bavi analizom i pokušajem tumačenja njegovih djela.

Ovaj ću rad započeti pregledom poznatih pojedinosti iz njegova života. Iako će mnogi reći kako za razumijevanje djela nije potrebno znanje o autoru i okolnostima koje su prethodile i dovele do nastanka samoga teksta, ja se, osobito u ovom slučaju, s time ne mogu složiti. Naime, Villonovo je djelo odraz najsitnijih detalja iz autorova života. Bi li on pisao pjesme u žargonu da ga nije na ulici, bez doma, naučio? Bi li pisao čak dvije "oporuke"¹ da nije u sebi gajio toliko zamjerki i kajanja koje je na neki način morao iskazati? Bismo li ikada imali privilegiju pročitati baladu *Glas ljudi s vješala*, djelo neuhvatljive vrijednosti, da se pjesnik nije našao u tamnici, suočen sa skorašnjom smrti na vješalima? Kako je već rečeno, upravo je pjesnikov život ključ tumačenja njegova djela, s obzirom na to da je ono njegova literarna snimka.

Budući da je izdvojeno dovoljno važnih podataka da se može zaokružiti priča pjesnikova života, prijeći ću na analizu i okvirni pregled raznih kritičkih tumačenja pojedinačnih djela.

Kronološki, na prvo ću mjesto staviti *Zapis*, po uzoru na brojne konzultirane kritičare. Prikazat ću istaknute crte ovoga djela, kao i izrazito upečatljive razlike u tumačenju i shvaćanju pojedinih stihova, a i cijeloga spisa.

Zatim ću na sličan način prikazati i *Oporuku*, ističući usput i razlike među ta dva djela.

Nakon toga, suprotno uobičajenoj praksi, predstaviti ću *Šatrovačkog ološarca*. Skup pjesama okupljenih pod tim imenom vrhunac je jezičnog stvaralaštva neknjiževnog francuskog jezika i kao takav zaslužuje pozornost koja mu je, nažalost, često uskraćena. Tu sam pogrešku pokušala ispraviti predstavivši spomenute pjesme prije onih sa zajedničkim nazivom *Pjesni razlike*.

¹ "Oporuke" pišem pod navodnicima jer Villon inzistira na tome da *Zapis* nije oporuka, već darovnica. u: Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 19

Zbirkom *Pjesni razlike* privest ću kraju ovo moje kratko razlaganje o velikom pjesniku, a još većem kritičaru svoga vremena, Françoisu de Montcorbieru, rečenom des Logesu, poznatom Villonu.

François Villon

Rođen 1431. godine (A. Kovačec navodi mogućnost da je ipak riječ o 1432. godini²), François Villon svjedok je posljedica stogodišnjeg rata. Pariz njegovog vremena nije više centar političke moći i umjetnosti, nego ispražnjeni grad koji potresaju glad, bijeda i bolest, a naseljavaju siromasi u potrazi za kruhom. Iako iz siromašne obitelji, Villon je dobio priliku ostvariti karijeru kao klerik. Naime, pošto je izgubio oca u ranom djetinjstvu, odgojio ga je i školovao kapelan Guillaume de Villon. Od njega je preuzeo i pseudonim po kojemu će kasnije biti poznat, što u pozitivnom, što u negativnom kontekstu. Kapelan ga je uveo u svijet klera i omogućio mu u njemu mjesto i karijeru. To je svakako bilo više no što je Villon sa svojim neznatnim podrijetlom mogao očekivati. Međutim, to ga nije navelo da ustraje i posveti se učenju i poštenom životu. Vidjet ćemo da u *Oporuci* žali što se nije držao škole i postigao u životu više. No, nije za njega bio život klerika. Iako vjernik, nije se Villon bio spreman odreći nemoralnih užitaka koje je život nudio. Volio je gostionice više no knjižnice, preferirao kocku umjesto knjige. Nisu mu ni žene bile strane, iako je s onima koje je trebalo platiti, zbog svoje vrlo loše materijalne situacije, vjerojatno više doticaja imao putem priča svojih kolega, no izravnih.

Osim što je odbacio mogućnost udobnog života svećenika, Villon je prokockao i šansu da se udomaći na kakvom dvoru kao pjesnik. Nije mu njegova bohemska priroda dozvoljavala dugi boravak na jednome mjestu. Svojim je satiričkim opisima i izjavama zatvorio vrata dvoraca. Kako sam kaže u baladi *Žedan na kladencu*: "*Od svakog lijepo dočekan i tjeran*"³.

Villon je dakle umjetnik koji svojoj pjesničkoj vokaciji i slobodnoj prirodi ne može umaći. Često ističe žalosnu sudbinu, zaboravljajući pritom da je on jedan od rijetkih koji su dobili priliku umaći joj i popraviti donekle vlastitu situaciju, ali to ipak nije učinio. Njegova je osobnost istodobno njegov blagoslov, ali i njegovo prokletstvo.

Krenimo dakle od njegova imena. Pojavljuju se u sudskim aktima tri različite verzije. Za "Villon" je već navedeno odakle potječe, no što je s onim "Montcorbier" i "des Loges"?

² *Povijest svjetske književnosti. Knjiga 3*, ur. Gabrijela Vidan, Mladost, Zagreb, 1982, str. 78

³ Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 258, 259

Postoji obitelj prezimena Montcorbier koja posjeduje zemlje "des Loges", no pjesnik sigurno ne potječe iz nje. Kako stalno ističe skromno podrijetlo, nije vjerojatno da ima ikakve veze s jednom tako moćnom obitelji, pa makar i u svojstvu kopileta. Prije će biti da je on potomak obiteljskog sluga, pa je otud preuzeo i ime. Na kraju to i nije bitno. U svojim se djelima uredno potpisuje kao Villon i po tom je imenu ostao upamćen u književnim antologijama.

Iako je bio poprilično loš učenik, koji je više vremena posvetio zabavi nego knjizi, dogurao je do titule "magister artium". Odustao je od daljnjeg školovanja, a nije niti potražio mjesto u kleru, na koje je kao "magister artium" polagao pravo. Okrenuo se posve, lošem društvu u koje je zapao kao student. Događaj koji će ga definitivno gurnuti tom zlom putanjom, ubojstvo je svećenika Philippea Sermoisea 1455. godine. Navodno je do tučnjave došlo zbog žene, a ubio ga je u samoobrani⁴. Nakon toga se skriva, ali nakon nekoliko mjeseci, za vrijeme kojih nisu poznata njegova kretanja i akcije, dobiva dva pisma s oprostom.

Spokoj je kratka vijeka. Već iduće godine sudjeluje u unosnoj pljački u Navarskom Kolegiju. Bježi nakon toga u Angers, pretvarajući se da ne može više podnositi ljubavne muke u Parizu. Bio bi se izvukao bez posljedica da godinu dana kasnije Guy Tabarie nije nepromišljeno iznio njegovo ime kao važnoga člana svoje lopovske družine. Tabarie je jednostavno pokušavao pridobiti ljude za svoj novi pothvat, te je Villonovo ime imalo poslužiti tek kao garancija uspjeha. Godinu je dana kasnije Tabarie pušten iz zatvora, nakon što je odao imena svojih sudrugova. Villon se nije smio vratiti u Pariz.

Postoje mnoga nagađanja o mjestima njegovog boravka tih godina, ali ih je teško potvrditi. Možemo li zbog toga što Villon (možda i poradi rime) spominje "trgovca iz Rennesa" zaključiti da je boravio ili uopće prolazio tim gradom? Jedno je mjesto doista potvrđeno, a riječ je o dvorcu Blois Charlesa Orleanskog. Dvije su Villonove pjesme pronađene u

⁴ Philippe Sermoise je te kobne noći napustio gostionicu u društvu Villona i još tri osobe. Ubrzo je šakom udario Villona. Dok su dva svjedoka napustila to mjesto, jedan ih je pokušao razdvojiti. Villon je pobjegao, ali ga je Sermoise navodno pratio i nastavio tučnjavu. Villon ga je, braneći se, ubo bodežom. Sermoise je od posljedica tog udarca preminuo u bolnici nekoliko dana kasnije. u: Le Gentil, Pierre: *Villon: Connaissance des Lettres*, Hatier, Pariz, 1967, str. 7-8

velikaševoj bilježnici: *Hvalospjev maloj Mariji Orleanskoj i Žedan na kladencu*. O njima će više riječi biti kasnije.

Poprilično je sigurno da je boravio i u tamnicama Meung-sur-Loire-a. Tamo ga je o kruhu i vodi čitavo jedno ljeto držao biskup Thibault d'Aussigny, ista osoba koja mu je ukinula status klerika zbog djelovanja u jednoj glumačkoj skupini javnih zabavljača. Pomilovao ga je kralj Luj XI. i Villon će mu ostati zauvijek zahvalan, a biskupu njegovu okrutnost nikada neće oprostiti.

Godine 1461. vraća se Villon u Pariz i uskoro biva uhićen zbog nekakve sitnice. Međutim, pljačka iz 1456. nije zaboravljena i pušten je, ali mora vratiti svoj dio prihoda od krađe, kroz iduće tri godine. No, već mjesec dana kasnije biva ponovno uhićen i, iako je tučnjavi o kojoj je ovdje riječ prisustvovao samo kao gledatelj, biva osuđen na smrtnu kaznu vješanjem. Parlament mu tu prestrogu kaznu ukida, ali ga zbog lošeg ponašanja osuđuje na progon iz Pariza u trajanju od deset godina. Villon traži tri dana odgode kako bi se pozdravio s prijateljima i skupio nešto novaca i to je ujedno posljednji trag o njegovom životu.

Zašto su ga u ovom posljednjem slučaju osudili na tako strogu kaznu, smrt vješanjem? Možda su od njega htjeli napraviti primjer za čovjeka koji je običan građanin nakon što je izgubio status klerika. Možda su samo iskoristili priliku da kazne čovjeka koji je već toliko puta iskliznuo iz šaka pravde. Bilo kako bilo, čini se da je Villona i ublažena kazna, u obliku progona, ipak stajala glave.

P. Le Gentil navodi Rabelaisove ideje o Villonovim kretanjima nakon 1463. godine⁵, no držeći da je riječ o fikciji, neću ih ovdje navoditi. A. Kovačec sa znakom upitnika kao godinu smrti navodi 1464⁶. Za taj zaključak nemamo nikakvih dokaza, pa se bolje od njega ograditi.

⁵ Rabelais u svom djelu *Pantagruel* (4. knjiga, 67. poglavlje) pripovijeda o susretu Villona s engleskim kraljem, Edvardom IV. U istom djelu (13. poglavlje) ispričao je kako se Villon pridružio kazališnoj družini u Saint-Maixentu u svojstvu organizatora predstava. u: Le Gentil, Pierre: *Villon: Connaissance des Lettres*, Hatier, Pariz, 1967, str. 13

⁶ *Povijest svjetske književnosti. Knjiga 3*, ur. Gabrijela Vidan, Mladost, Zagreb, 1982, str. 78

Iako je bio cijenjen i od suvremenika, pravu je slavu dosegao u periodu između 1489. i 1542. godine kada je izašlo dvadesetak izdanja njegovih djela. Potom je pao u zaborav da bi ga 19. i 20. stoljeće rehabilitiralo i iznova naučilo cijeniti i isticati njegovo umijeće.

Naime, broj je djela koja se bave analizom i tumačenjem Villonovih djela izrazito neproporcionalan njegovom skromnom opusu od jedva 3 000 stihova. Bilo ga je teško čitati već i tada, njegovim suvremenicima koji su poznavali uvjete o kojima Villon piše. Nama je, s vremenskim odmakom od više stoljeća, to gotovo nemoguće. Koliko god pokušaja tumačenja bilo, uvijek će postojati mogućnost reinterpetacije, nedoumica i sumnji. Kvantitativno maleno, ali kvalitativno izrazito bogato djelo ne ostavlja nikoga ravnodušnim.

"Možemo li njegovo djelo po važnosti izjednačiti s Danteovim ili Racineovim? Keatsovim ili Hölderlinovim? Nitko ne zna. Villon je jedinstven. Jesu li njegove pjesme dosadne, nepristojne, nečitke, nadražljive, misteriozne, isprazne? Nitko ne govori. Približava li ih koncepcija djelu Alaina Chartiera ili Charlesa Orleanskog? Rimbouda, Du Bellayja, J.-B. Rousseaua? Kako da znamo, i zašto? U stvari, zašto bismo čitali Villona?"⁷

Takva i slična pitanja postavlja Kuhn, a potom zaključuje kako i nije bitno. Nepotrebno je razumjeti svaku misao da bismo cijenili ukupnost djela i nema potrebe pokušati svemu nepoznatom dati značenje. Kako kaže, Villona volimo baš zato što nam dio smisla bježi. Ako već tražimo nova značenja, činimo to zato da bismo i djelo mogli voljeti novom ljubavlju.

⁷ "Son œuvre égale-t-elle en importance l'œuvre de Dante, ou de Racine? de Keats ou de Hölderlin? Personne ne le sait. Villon est unique. Ses poèmes sont-ils ennuyeux, indécents, illisibles, incendiaires, mystérieux, vides? Personne ne le dit. Leur conception les rapproche-t-elle de l'œuvre d'Alain Chartier ou de Charles d'Orléans? de Rimbaud, de Du Bellay, de J.-B. Rousseau? Comment le savoir, et pourquoi? En fait, pourquoi lire Villon?" u: Kuhn, David: *La poésie de François Villon*, Armand Colin, Pariz, 1967, str. 8

ZAPIS

Budući da se većina kritičara, navest ću samo nekolicinu – Pierre Le Gentil, Jean Favier, te Vojmil Rabadan – slažu oko temeljnog tumačenja i doživljaja Villonova *Zapisa*, započet ću ovo poglavlje upravo onim tumačenjem koje im svima kontrira. Naime, mišljenje je Davida Kuhna u djelu izašlom 1967. godine u Parizu *La Poétique de François Villon* da čitav *Zapis* nema mnogo veze sa stvarnošću, te da je i izbor teme i odabir jezika utemeljen na želji da se pjesma prilagodi općem osjećanju zime kao "mrtvog" godišnjeg doba. Za njega je ovdje riječ o osobnoj krizi pjesnika, te njegovom pokušaju da se iz nje izbavi stvaranjem novog, jačeg identiteta. Naime, pjesnik osjeća prijetnju u svijetu u kojem nema utjecaja, stoga se odlučuje na stvaranje svijeta kojim može upravljati. Upravo je on taj pojedinac koji nam jedini može prepričati tajne novostvorenog svijeta i njegovih pravila. Kuhn drži kako su prva i posljednja strofa povezane u zajedničkoj atmosferi prijetnje, s jedinom razlikom u snazi i doživljaju individue koja ga opisuje, a sve su strofe između smještene u fiktivan svijet koji je Villon stvorio kako bi si na taj način omogućio stvaranje novog identiteta. Dakle, da bi stvorio novi, morao je uništiti stari identitet, a boljeg načina od fikcije za to, po svem sudeći, nema.

"*Četrsto pedeset šeste,*

Ja, François Villon, školarac,

..."⁸

Kuhn mnogo pažnje posvećuje analizi ova dva stihovna retka. Naime, drži kako isticanje datuma navodi na pomisao da će uslijediti neki iznimno važan događaj, kojeg u ovoj pjesmi nema, pa zaključuje kako je sama pjesma taj veliki događaj. S druge strane, isticanje zamjenice "ja" upućuje na inzistiranje pisca na samome sebi i svojem identitetu, što dovodi do zbrke, budući da ne daje naslutiti na što se pjesnik fokusirao, događaj koji će uslijediti ili

⁸ Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 9

samoga sebe i svoje pozicije u odnosu na vlastitu poeziju. Nadalje, prozvavši se školarcem, Villon je zanijekao svoj identitet pisca i time otvorio put stvaranju novog identiteta. On se ne kritizira, nema analize, introspekcije; on se ponovo stvara, svjedočimo metamorfozi čitave osobe.

Prva strofa naglo završava i ostavlja nas blago zatečenima te potom nastupa prekid s realnim svijetom i autor nas uvodi u stvarnost koja je prisutna do posljednjih redaka pjesme. Neobičan je to način, s realnošću prekinuti usred pjesme, kada se to običava činiti prije samoga procesa stvaranja, pa to svakako mora imati svoj razlog i istaknuto značenje. Time, uvjeren je Kuhn, autor dočarava svoje putovanje, putovanje koje je za kritičara samo fiktivno, putovanje u unutarnji svijet mašte koja stvara, a čak mu pridaje i lascivno značenje u trenutku kada pokušava dočarati cijeli zapis kao erotsku igru jezikom. Naime, "ići u Angers", Kuhn tumači kao frazu koja u dubljem sloju nosi značenje poznato onodobnom čitatelju, a koje se odnosi na homoseksualnu aktivnost.

Odabir ljubavne tematike, bijega od voljene gospođe, Kuhn objašnjava kao rezultat pjesnikove želje da pokaže kako je ljubavna retorika, iako sama po sebi i ne toliko loša, nesposobna dočarati dubinska stanja ljudske duše. Stoga ju Villon ismijava, a kontrast postiže kada u idućim strofama pribjegava studentskom žargonu i njemu pripadajućoj retorici. Daje dakle naslutiti kako retorika nije nešto što bi trebalo izbjegavati, no definitivno je treba prilagoditi promjenama u recepciji. Ono što ni Kuhn ni navedeni kritičari nisu razmotrili jest činjenica da je Villon, kao razbojnik vječito u strahu od vlasti, isprepletanjem ljubavne i legislativne retorike u principu ismijao i važnost samih zakona i vlasti koje ih osmišljavaju i provode. Zanimljivo bi bilo i iz tog kuta razmotriti pojedinačno lascivne aluzije, ali za to u ovom kratkom osvrtu nema mjesta.

Villonova je dama fiktivna, utjelovljuje umjetničku konvenciju. Ono od čega Villon bježi jest zima i mrtvilo koje vlada u gradu, a koje ga pritišće i stvara u njemu osjećaj samoće i ugroženosti. Putovanje stoga može biti shvaćeno i kao simbol smrti, smrti zemlje, njene flore, pa čak i ljudi koji se povlače u sebe i svoje nastambe. Vraćamo se iznova ideji kako je cijeli spjev napisan kako bi odgovorio osjećaju čovjeka suočenog s dugom, hladnom i sumornom zimom.

Daje nam Kuhn naslutiti i kako bi čitava pjesma mogla biti shvaćena i tumačena kao erotski zapis. U prilog tome navodi brojne primjere od kojih ću spomenuti samo neke.

"Mišljah, iskrene su njene

Lica himbe i milina

Pogleda, što lažnom plijene

Slašću, prodru do slabina.

Sad me glede ko tuđina,

Puštaju me u nevolji:

Sadit moram polja ina,

Lit kovinu u kalup bolji."⁹

⁹ Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 9

Citiranu strofu Kuhn doživljava kao namjeru autora da dočara kako on svojom lirikom "oplođuje" svijet. Nadalje, zvonjenju zvona na Sorbonni Kuhn također pridaje lascivnu notu, a činjenicu da je pjesnik pri kraju zaspao pripisuje umoru kao posljedici tjelesnog vrhunca, budući da je prema ovome tumačenju čitav spjev izraz sanjarenja tijekom seksualnog uzbuđenja.

Nudi nam Kuhn i drugo moguće objašnjenje djela, objašnjenje koje pjesmu smješta u domenu učeničkog stvaranja. Pri tome je izbor ljubavne retorike bio samo posljedica zaigranosti, te nema neko šire značenje.

Iako Kuhn nudi neke zanimljive ideje, shvaćanje kako je čitav *Zapis* fikcija koja nema veze sa stvarnošću ne ulijeva mnogo povjerenja. Sklonija sam tumačenju koje daje nekolicina drugih kritičara, a prema kojem je čitav spjev pisan s predumišljajem i kao izravna posljedica događanja tih dana u Villonovu životu.

Promotrimo sada ukratko na koji način Jean Favier u svom djelu "*François Villon*" doživljava Villonov *Zapis*. Drži li on da je riječ o djelu koje je u potpunosti fiktivno ili u njemu ima i stvarnih događaja i planova.

Favier primjerice tumači Angers kao pravi, postojeći grad i ne dovodi u pitanje njegovo konkretno značenje. Ne uvodi u analizu lascivna skrivena značenja, kao što smo vidjeli da čini David Kuhn. Pita se Favier samo sljedeće: Je li riječ o istinskim planovima i smišlja li Villon novu pljačku ili postavljanjem lažnih tragova želi izbjeći susret s predstavnicima vlasti?

Postoji li uopće gospođa ili je ona izmišljeni povod koji bi opravdao poduzimanje sličnog putovanja u zimskim mjesecima kada je to netipično, stoga i sumnjivo ponašanje. Napokon, bježi li Villon od voljenje gospođe ili pravde kralja? Naposljetku nam Favier nudi i ime *Catherine*, ime koje bi imalo pripadati toj nedorečenoj gospođi, iako ne objašnjava pobliže podrijetlo tog imena, kao ni svoj stav prema njenoj autentičnosti. Hergešić pak, u djelu *Pjesnik i protuha*, bez objašnjenja navodi ime *Rose*.¹⁰

Favier je svjestan Villonove satire u kojoj ismijava i prijatelje i neprijatelje. Shvaća da je Villonova spremnost da pomogne siromašnjima od njega samo način da im se dodatno naruga. Poklonivši bolnici svoj prozorski okvir, budući da si ni jedan ni drugi ne mogu

¹⁰ Hergešić, Ivo: *Strani i domaći*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1935, str. 103

priuštitu staklo i beskućnicima pesnicu u oko, kako bi lakše mogli glumiti invaliditet, a slijepima svoje naočale, Villon ocrtava stav srednjovjekovnog društva prema prosjacima, slijepim osobama.

Da bismo Villonovu satiru, koja je okosnica samoga djela, shvatili u potpunosti, morali bismo poznavati ulice, lokale i ljude njegova doba. S ovako velikim vremenskim odmakom, možemo utvrditi samo kako je Villon bio vrlo umješan u ismijavanju svega što poznaje, a iako smo poprilično mnogo blještavih trenutaka već uspjeli osvijestiti, i dalje nam ostaje veliki dio koji će možda zauvijek ostati u tami.

"Item, Truvéu mesaru,

Ovna (mek je i svjež do srži),

Mahač, da tjera zujaru

Vola s vijencem, što se trži,

Kravu još: nek bude brži,

..."¹¹

Ova strofa dobiva posve novo značenje kada osvijestimo da su *Ovan*, *Vol* te *Krava* bila česta imena gostionica uz Seinu, te da je izraz "ići u Ovna" studentima značio popiti čašicu. Da bi smijeh bio potpun, karakterizacijom ovna kao mekog i svježeg, izruguje se Villon Truvéu koji je bio vrlo naglog karaktera, te kao takav poznat u široj okolici.

Što se tiče pjesnikova buđenja, kojem je Kuhn posvetio mnogo vremena, Favier ne zna bi li se opredijelio za ideju kako se Villon budi iz sna ili kako je cijeli *Zapis* nalik snu iz kojeg se onda, po završetku pjevanja, on budi.

U mnogim se pitanjima Le Gentil slaže s Favierom. Za njega Angers isto tako ima konkretno značenje, ali napominje kako se u Levetovom izdanju odlazak u taj grad uopće ne spominje. Navodi i druga dva izdavača i nedostatak određenih izjava o važnim ljudima iz pariške policije u 22. i 23. strofi kod izvora iz Knjižnice Arsenal, te ispuštanje dijela o pamćenju napisanu učeničkim žargonom u 36. i 39. strofi u izdanju Bibliothèque Nationale.

¹¹ Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 14

Poput drugih kritičara i Le Gentil drži kako je datum od iznimne važnosti, te da je u svakom slučaju trebao poslužiti kao alibi, bilo da je Villon planirao tvrditi kako se u vrijeme pljačke nalazio u Angersu, ako se ne utvrdi njezin točan datum, ili kao alibi za njegova kretanja te noći 24. prosinca. Le Gentil u svakom slučaju plauzibilnim drži da je Villon *Zapis* počeo pisati prije, a završio po obavljenoj pljački u Navarskom Kolegiju.

Iako u prvim strofama Villonov akt ostavljanja svojeg imena Guillaumeu de Villonu i dobrih želja gospođi koja ga je iznevjerila, ukazuje na iskrenost i ozbiljnost, već je iz sljedećih strofa jasno da u njegovom spisu ozbiljnosti nema. Parodira sve, pa tako i svojeg poočima, ostavivši mu okaljano ime koje bi mu trebalo služiti na čast. Le Gentil sumnja da je Villon sve spomenute ljude mogao osobno poznavati. Naime, nije on bio dovoljno poznata i značajna ličnost da bi stupio u kontakt s recimo Robertom d'Estouvilleom, pariškim prepoštom. Stoga zaključuje kako je pjesnik u svome djelu opjevao ljude s čijim se imenima susretao na dnevnoj osnovi, bilo poznanike i prijatelje, koje je bilo sigurno spomenuti i s kojima ga prijateljavanje nije moglo ugroziti, te ljude čija je imena slušao u razgovorima pripadnika društva u kojem se kretao. Tako su negativni stavovi prema bogatijem sloju društva, iako ih on zasigurno dijeli, u velikoj mjeri potekli iz mišljenja okoline.

Kao pripadnik siromašnijeg sloja građanstva, Villon je morao zavidjeti, pa čak i mrziti one sretnije od sebe. Naročito je prezirao one s kojima se školovao i prijateljvao, a koji su se uspeli na višu poziciju na društvenoj ljestvici. Ti su mu isti okrenuli leđa kada mu je, kao lopovu u bijegu, trebalo utočište, te time zaradili mjesto na njegovoj listi za ismijavanje. No, tom bogatom sloju društva pripada i kurtoazna književnost. Zato, drži Le Gentil, Villon sebe naziva zaljubljenikom-mučenikom; kako bi mogao ismijati čitavu koncepciju kurtoazne ljubavne lirike, tako tipične cijelom tom sloju kojem je zavidio, kojeg je mrzio, upravo zato što njegovim pripadnikom biti nije mogao. Doista na to možemo i tako gledati, ali i sam Le Gentil u jednom trenutku kaže kako bismo ipak pogriješili kada bismo Villonu osporili barem mogućnost da je djelomično iskren jer su njegovi opisi bolnoga srca toliko dirljivi, da ih moramo prihvatiti kao uvjerljive. Stoga autor zaključuje kako možemo s velikom dozom uvjerenja istaknuti da se i sam pjesnik dvoumio između parodije i izljeva iskrenog osjećaja patnje. No, ne nudi nam odgovor je li ta patnja bila zaista ljubavnog podrijetla ili ju je prouzrokovao težak život, neispunjene nade i propali snovi. Je li ta patnja posljedica osjećaja grižnje savjesti nakon pljačke, kada si je pjesnik neminovno zapečatio sudbinu ili moralnog nećkanja prije same izvedbe. Naposljetku, je li sama pljačka izvedena iz zloće ili ga je neimaština na nju primorala. Na sva ta pitanja Le Gentil daje kao moguć potvrđan odgovor.

Čak napominje mogućnost da je molitva i san, u zbilji sinonim za trenutak slabosti i lošeg prosuđivanja u kojem se dogodila pljačka.

Napokon, u posljednjim strofama, u kojima vlada sumorna atmosfera s početka pjesme, taj bi izbor mogao biti hotimičan, kako bi odagnao sumnju da se pjesnik najednom nalazi u posjedu velike svote novaca, ali bi on isto tako mogao proizlaziti i iz grizodušja koje pjesnik osjeća po počinjenom razbojstvu.

Kao i uvijek u sličnim situacijama, dano nam je za pravo samo nagađati o vjerodostojnim motivima i pravim razlozima pjesnikova izbora.

Napokon, dosta je rasprava i tumačenja posvećeno naslovu djela. Iako ga je publika prozvala *Malom opurukom (Petit Testament)*, a taj je naziv 1489. preuzeo i izdavač Levet, sam se Villon tome protivio jednostavno zato što postoji velika razlika između oporuke kao takve i onoga na što je on smjerao, a riječ je o nekoj vrsti darovnice. Dok se oporuka piše pred smrt ili u misli na nju, zapis, kako prevodimo francuski "lais", podrazumijeva poklanjanje nečega nekome, zapisivanje nekakvoga materijalnog ili nematerijalnog dobra drugoj osobi, bez primisli o smrti. Naslov *Mala oporuka* ne odgovara ovom djelu ništa više no njegova francuska inačica *Petit Testament* i treba stoga koristiti naslov *Zapis* kao prijevod primjerenog naslova na francuskom jeziku: *Le Lais*.

Pogledajmo na sljedećih nekoliko stranica čime se Villon bavi u djelu *Oporuka (Testament)* i na koje se sve načine ono razlikuje od netom proučena *Zapisa*.

Oporuka

Iako su u originalu i *Zapis* i *Oporuka* napisani u istom stihu, postoje mnoge značajke koje mijenjaju opći ton djela. Stoga je prevoditelj na hrvatski jezik, V. Rabadan, odlučio tu razliku istaknuti upotrebom različitog stiha, koji u našem jeziku postiže željeni ton. Tako je za *Zapis* odabrao stih i srokovne originala, što će reći osmerce i osmostihovne strofe rimovane ABABBCBC. U *Oporuci* je pak prednost dao jedanaestercu, koji je već dugo u našem jeziku prenosio ozbiljne teme u sjetnom tonu¹². I ovdje su strofe osmostihovne, ali ovaj je put shema rima nešto drugačija, te izgleda ovako: ABABCDCD.

Izbor je stiha od velike važnosti u ovom slučaju, s obzirom na to da je riječ o dva djela, sličnoga sadržaja, među kojima je razliku u tonu potrebno izričito naglasiti. Naime, parodirana verzija oporuke, djelo koje nazivamo *Zapis*, ima posve druge težnje i učinak kod čitatelja, no što je to slučaj s ozbiljnom i iskrenom varijantom djela istog žanra gdje se pisac zaista suočava s bliskom smrću te iznosi time potaknute osjećaje. Dok je u *Zapisu* njegov cilj ismijati, pa samim time i kazniti sugrađane koji su njemu izravno ili narodu i njemu sličnima uopće učinili kakvo zlo, u *Oporuci* se on oprašta od svijeta, upućuje posljednje oprost, isprike i molbe. On moli one koje je povrijedio za oprost, prašta onima kojima je u stanju oprostiti, te se na opći način, uobičajenim formulama pozdravlja s ovozemaljskim životom. Strahuje od pakla i vječnog prokletstva, a nada se raj, te daje upute kako mu molitvom ondje osigurati mjesto, ali ujedno i naglašava izvještačenost i pokvarenost bogataša koji si, lišeći nasljednike svojih dobara, žele osigurati poziciju na nebu. Kaže nam dakle kako je uopće vrlo mudro živjeti raskošno, a potom u trenutku kada bismo se ionako morali svjetovnih dobara odreći, biti darežljiv i prepustiti ih potrebitima. Ismijava nadalje i praksu izrađivanja velikih nadgrobnih spomenika i sličnih pothvata koje ljudi poduzimaju kako bi ih se zauvijek pamtilo. Naime, često su bogatiji građani plaćali održavanje misa u svoje ime i godinama nakon smrti, pa čak i u većem broju crkava: "*Ako se za nas moli u 15 crkava, vjerojatnije je da ćemo dotaći Boga.*"¹³

¹² Hrvatski jedanaesterac kao da je ostao vezan uz nabožnu liriku. usp: Slamnig, Ivan: *Hrvatska versifikacija. Narav, povijest, veze*, Liber, Zagreb, 1981, str. 22

¹³ Vlastiti prijevod citata: "A faire prier dans quinze églises, on a plus grande sûreté de toucher Dieu." Favier, Jean: *François Villon*, Fayard, Pariz, 1982, str. 77

Stoga pjesnik u šali za sebe kaže kako će mu dostajati da se ugljenom ili crnim kamenom, ako ugljen nije pri ruci, napiše za njega kakav stih.

Čak je i u tim pokajničkim trenucima Villon duhovit. Nije to isti smijeh koji smo imali prilike osjetiti u *Zapisu*; mnogo je sumorniji i opterećeniji bremenom pjesnikovih godina, ali nam ipak ostavlja dojam o Villonu kao piscu koji "se smije kroz plač".

Upravo zato i postoje različite teorije o tijeku nastanka i razmještau pojedinih balada u djelu. Ono ima formu oporuke. Pjesnik se po običaju poziva na Sveto Trojstvo, svaki sljedeći dar započinje pojmom "Item", upotrebljava legislativni vokabular. Nizanje balada nije tipično obilježje, ali ono ni na koji način ne ugrožava integritet djela. Dapače, pjesnik na taj način daruje ljudima koji su mu dragi nešto vrlo osobno, svoj talent. Ponekad ga doduše koristi kako bi prekorio ljude koji su mu se u nekom trenutku zamjerali.

Ono što se već pri prvom čitanju zapaža jest promjena u tonu posljednje strofe, u odnosu na ostatak djela. Naime, dok tijekom čitavog djela osjećamo pjesnikovu iskrenost, emocije osobe koja pati i žali za proteklom vremenom, te traži način da se na kraju za sve iskupi, u posljednjoj strofi nailazimo na smijeh, toliko šokantan nakon prethodnih pokajničkih stihova, da djeluje poput šamara. Kako je to Rabadan zgodno nazvao, svjedoci smo još jednom Villonovom biseru.

Što je pjesnika navelo na tako nagli i neočekivani obrat? Kritičari se u svojim tumačenjima kreću od ideje (podupire ju u svojim tumačenjima i Le Gentil) da je ta strofa posljedica Villonova stila, pjesnika koji i svojim posljednjim dahom ostaje vjeran sebi i svome stvaralačkom zanosu, pa sve do teorije kako je ona napisana u njegovim ranijim godinama, mnogo prije 1461. (koju uzimamo kao godinu nastanka *Oporuke*), zajedno s još nekim dijelovima, a da je ostatak, uključujući i naknadnu preradu prvih 728 stihova, nastao čak nakon 1463. godine, dakle u periodu u kojem ne znamo više ništa o Villonovom životu (Sicilianovo mišljenje). Le Gentil Sicilianu predbacuje manjkavost teorije, uzevši u obzir da je vjerojatno kako bi Villon po završetku djela, dakle nakon svih izmjena te ono najbitnije, dopisivanja duboko iskrenih izjava, kojima želi djelu dati ozbiljan ton, s istim ciljem izmijenio i njegov kraj. Unatoč tome, moramo priznati da Sicilianova teorija po kojoj je *Oporuka* djelo pisano u različitim razdobljima Villonova života, pa naknadno složeno u cjelinu, djeluje uvjerljivo. U prilog joj ide činjenica da pojedine balade iskaču iz putanje

teksta, a i često djeluju protuslovno tekstu koji im prethodi. Kako je to kritičar izrazio, Villon je čas zaljubljen i pati zbog nesretne ljubavi, čas je ta zaljubljenost prikazana kao davno zaboravljena, čas je u Parizu, čas je daleko, sad se smrti boji, a trenutak poslije joj se otvoreno smije. Iako nas navedeni primjeri navode na pomisao kako je Siciliano zacijelo u pravu, ne smijemo zaboraviti da je Villon majstor dvoznačnosti i poigravanja, pa definitivnim zaključcima smijemo pribjegavati tek s velikim oprezom.

Dileme je izazvalo i prikazivanje djela kao teksta koji je pjesnik diktirao na smrtnoj postelji. Dok Pierre Champion drži da Villon stvarno leži u postelji, izmučen dugom bolešću i diktira Fréminu Le Mayu, piscu za javnost, svoju oporuku, Favier je posve oprečna mišljenja. Njegov je stav da je prikaz djela kao diktiranoga umjetnički izraz. S danim se stavom i ja moram složiti, s obzirom na to da sâm pjesnik u djelu kaže kako je notar zaspao. Postavlja se očigledno pitanje, kako je pisac išta zapisao ako je bio u dubokom snu. U prilog tom tumačenju ide i dio koji prikazuje događaje koji su se odvili nakon Villonove smrti. Sve nas to navodi na pomisao da je riječ o fikciji i svjesnom autorovu odabiru.

Pogledajmo sada što je to što ovo djelo čini tako sumornim. Zašto uporno za njega tvrdimo da je ozbiljno i iskreno za razliku od *Zapisa*, koji to nije? Nije li smijeh vječno prisutan u *Zapisu* jednako iskren kao i tuga koja prožima gotovo svaki stih *Oporuke*?

Odgovor nije jednostavan, ali ga unatoč tome valja ponuditi. François Villon pjesnik je poznat po majstorskim igrarijama, ismijavanju i metaforički obrađenim slikama životnih prilika i svojih suvremenika. No, Villon kao čovjek ne mora nužno odgovarati slici koju je kao pjesnik o sebi stvorio. Upravo to razlikuje *Opomenu* od preostalih njegovih djela. Ovdje on ne stvara sliku, već ispovijeda dušu. Ne traži zabavu, nego oprost. Ne očituje nadu, već žaljenje. Barem je to u osnovnim crtama slučaj. Naime, i *Oporukom* se diskretno provlači humor, no njegova uloga nipošto nije istaknuta kao što je to slučaj kod *Zapisa*.

Villon je u *Oporuci* pun savjeta. Dakako i ovdje je oprečan. Čas savjetuje mlade da uredno žive kako ne bi u starosti žalili, a već ih u drugom trenutku upozorava na brzinu kojom vrijeme teče i kako bi, osobito djevojke, trebale iskoristiti mladost, dok su još lijepe, da se naužiju ljubavi, jer starost je ružna i samotna te brzo nastupa. Parafrazira tom prilikom, netočno¹⁴, citat iz *Romana o ruži*:

¹⁴ Villon ovdje citira riječi iz oporuke Jeana de Meunga, jednog od autora *Romana o ruži*. Odatle zabuna. u: Favier, Jean: *François Villon*, Fayard, Pariz, 1982, str. 280

*"Treba ispričati mladost dok je mlada jer ćemo se ispričavati njome kada prođe."*¹⁵

Mladićima pak savjetuje kako se trebaju držati bogatih djevojaka, kojima ništa ne nedostaje i nisu ih trebali platiti, jer, upozorava Villon, ove druge će svakako prije ili kasnije pronaći drugog, pa i trećeg muškarca:

"U skrovitosti dragu milovahu,

I nitko treći sudjelovo nije.

Ta ljubav ipak skonča u omrazi,

Jer ona, srce što jednom posveti,

Otkida se od njega i odlazi,

Draže joj ljubiti svakog, tko naleti.

Što žene na to tjera?... Sviće meni,

A neću da se čast gospođa kudi:

U naravi to leži svakoj ženi,

Da svakoga jednako ljubiti žudi.

Ja drugo ne znam reći u tom smjeru

Do to, da čut se može uzrečica

U Reimsu, Troysu, Lilleu, Saint Oméru:

*"Šest ljudi više svrši no trojica." "*¹⁶

¹⁵ Vlastiti prijevod citata: "... *qu'on excuse la jeunesse quand elle est jeune, puisqu'on l'excusera quand elle sera passée.*" u Favier, Jean: *François Villon*, Fayard, Pariz, 1982, str. 280 (Treba oprostiti mladosti dok je mlada jer ćemo ju kriviti kada prođe.)

¹⁶ Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 70

Za slučaj da ga netko optuži da proklinje ljubav, brani se da kao čovjek na samrti ima pravo reći što god želi.

Kako bi spriječio eventualne probleme i pokretanje procesa na sudu zbog nesporazuma, pjesnik pazi da iz *Zapisa* preuzme fiktivne ostavštine, odnosno da uzme u obzir što je kome dodijelio i ne mijenja svoj izbor. Ako slično čini, a obično je tada riječ o dodatnoj ostavštini, svakako svoj potez odmah i opravdava.

"Perrenetu opet dajem, il' točnije,

De la Barre Kopilanu, uz dare ine,

(Kad od njegov ljepšeg ni ljudskijeg nije)

Da s grba svog znak kopileta skine,

Prečku, tri kocke olovne prikuje

I karata ljep snop, što u igri rabi.

...¹⁷

Naravno, cijela je namjera izlišna jer je riječ o materijalnim dobrima koje Villon ionako ne posjeduje. Spominje tako ponovo trojicu siročića koje se sprema školovati, ali kako kaže, ne dalje od dječjih knjižica, kako se ne bi previše umislili. Dakako, kao i u *Zapisu* gdje smo ih prvi puta susreli, i ovdje ih naš pjesnik ismijava, dapače, čini ih predmetom sprdnje. Naime, radi se o Jeanu Marcelu, Gossouynu te Colinu Laurensu, trojici omraženih Parižana koji su potkradali siromašne učenike. Ti su stihovi zasigurno nailazili na prihvaćanje i iskreni smijeh.

Ponovo spominje i Roberta Valéea te kaže da mu ostavlja odjeću i knjigu, a riječ je o *l'Art de mémoire (Umjetnost pamćenja)* koja je među tadašnjim učenicima slovila kao knjiga za budale i prevarene muževe. I dalje ga naziva pisarom i uvjerava ga kako si treba osigurati mjesto javnoga prepisivača da zaradi koranicu kruha. Ne treba napominjati da je riječ o školskom kolegi koji potječe iz dobrostojeće obitelji, te nipošto nije u situaciji da bi za život morao zarađivati prepisivanjem. Usto, u trenutku kada Villon piše svoju *Oporuku*, Valée je već ostvario zavidnu karijeru.

¹⁷ Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 89

Po običaju, ne šteti Villon ni klerike, pa tako ističe kako si oni pridaju preveliku važnost jer je svakako mnogo bitnije dobiti oprost od Boga nego od svećenstva. Nije to jedina ili prva stvar koju zamjera klericima. Optužuje ih, neizravno, i kako se bogate na naivnosti građana. Jasno je da je bio poprilično razočaran njima nakon što je izgubio status klerika zbog članstva u glumačkoj trupi. Navodno mu je biskup Thibault d'Aussigny poništio status. Sudeći po načinu na koji je provodio dane, družeći se s pijancima, ženama upitna morala, lopovima i kockarima, malo je vjerojatno da je Villona ta gesta pogodila kao iskrenog vjernika i pobožnog čovjeka. Ono što je njemu u tom činu bilo od većeg značaja jest to što je izgubio zaštitu Crkve. Kao netko tko kroz život kroči u vječitom strahu od smrti kao posljedice pravde zbog raznih zlodjela, protekcija mu je Crkve značila više no što je moguće u današnjim uvjetima uopće zamisliti. Posebna je ipak u cijeloj toj priči mržnja koju osjeća prema spomenutom biskupu. On ga je cijelo jedno ljeto držao u zatvoru na kruhu i vodi. Budući da Villon ne spominje razlog tome, odnosno ne brani se kako je riječ bila o nekakvoj nevažnoj sitnici, možemo izvesti zaključak kako i nije bio posve nevin, te je zatvorska kazna bila opravdana.

Na koncu života, Villon se osvrće na njegov tijek. Pišući najvažnije svoje djelo, razmatra svoje uspjehe i neuspjehe te ono što ostavlja za sobom. Nije zadovoljan, dapače grize ga savjest jer nije odigrao bolju igru kartama koje su mu bile dodijeljene. Nema se više što pretvarati, priznaje ružnu istinu i sebi i drugima. Preostaje mu samo raščistiti zamršene odnose i staviti točku na "i". Kako sam kaže, u tridesetoj je godini, a u životu je najviše bježao, što od škole i nauke, što od pravde kralja. Žali svoju sudbinu, ali drži da nije u potpunosti sam kriv. Mišljenja je da siromaštvo vodi zlu. Da kojim slučajem nije bio siromašan, ne bi bio primoran na nemoralno ponašanje, pa bi se drukčije i ponašao. Kao potvrdu daje primjer Aleksandra Velikog, vladara koji je umjesto kazne vješanja, gusaru Diomedu dodijelio novaca i time ga pretvorio u poštena građana. Žali Villon što nije i on upoznao nekoga poput njega jer je čvrsto uvjeren da bi onda i on živio na strani poštenja.

Nabraja više imena poznatih osoba, poput pape Kalista III., vojvode Charlesa I. od Bourbona, vojvodu Arthura od Bretanje, ali i nedavno preminule Charlesa VII. i Jeana II. Kastiljskog, a sve s ciljem da ih izjednači i u smrti i u slavi: "*Villon uvodi mit i proživljeno u istu percepciju irealnosti vremena i irealnosti slave.*"¹⁸ U smrti su svi jednaki. Bogati umiru

¹⁸ Vlastiti prijevod citata: "*Villon fait entrer le mythe et le vécu dans une même perception de l'irréel des temps et de l'irréel de la gloire.*" Favier, Jean: *François Villon*, Fayard, Pariz, 1982, str.283

kao i siromašni, a nikakav veliki spomenik neće spriječiti nestajanje. "Sve ih vjetar u nepovrat mete"¹⁹. Bolje je biti živ, ma i siromašan, no bogat, ali pokojan.

U tekstu *Oporuke* pronalazimo i naloge o tome tko bi se trebao pobrinuti za provođenje Villonovih zahtjeva. Tu, opet sa smiješkom, navodi imena trojice bogatijih građana koji za tu stvar definitivno imaju sredstva. Predvidio je i mogućnost da mu tu želju odbiju, što je svakako vjerojatno, ako znamo da je riječ o ljudima s kojima Villon nije prijateljevao, a moguće niti ih poznavao. Svjestan te mogućnosti, imenovao je i drugu trojicu "bogobojaznih" ljudi koji mu, zbog straha od Božje kazne, želju sigurno neće odbiti. I ovdje je riječ o šali. Naime, govori o ljudima koji nemaju materijalne mogućnosti i za koga se pobrinuti, a jedan je i osuđen zbog propuštene pričesti.

U šaljivom tonu nastavlja formalnosti oko svoje oporuke. Kako su klerici bili zaduženi za oporuke vjernika, a pisanje istih uvelike podupirali, budući da su često u tim oporukama bili i spominjani, Villon svoju povjerava glavnom crkvenom sucu, ali na njegovo mjesto stavlja svog prijatelja u kocki iz školskih dana, Thomasa Tricota.

Nije smijeh iznevjerio niti po pitanju formalnosti oko ukopa. Osim već spomenute želje da mu se stihovi na nadgrobnom spomeniku ispišu ugljenom (ili kamenom), Villon traži da povorka, umjesto u crno, bude odjevena u crvenu odjeću, da za njega zvone zvona (koja su zvonila samo bogatašima, ali on spremno obećava platiti četiri do šest žemički koliko su ovi plaćali), a pitanje svijeća ostavlja trgovcu vinom na brigu. Naime, svećenici su vino nazivali uljem svetaca koje je trebalo iskapiti kako se plamen duše ne bi ugasio. Crvenu odjeću traži zato što je umro kao zaljubljenik-mučenik, te mu ta boja puno bolje pristaje.

Tekst *Oporuke* kojim mi danas baratamo nastao je na temelju četiri različita izvora: onom iz Nacionalne knjižnice (Bibliothèque Nationale), iz knjižnice Arsenal, Kraljevske knjižnice u Stockholmu (primjerak na starofrancuskom) te izdanju Pierrea Leveta. Obično jedan do dva primjerka sadrže primjer pojedinog stiha koji možemo držati autentičnim, ali ima i nekoliko slučajeva gdje ni u jednom izvoru nema točnoga izraza, odnosno svi primjerci sadrže istu ili različitu pogrešku.

Iako *Oporuka* slovi kao najvažnije i najuspjelije Villonovo djelo, razumijevanje njegova opusa ne bi nipošto bilo potpuno bez razasutih njegovih pjesama, što pisanih standardnim

¹⁹ Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 62

jezikom i okupljenih pod naslovom *Pjesni razlike*, što pisanih žargonom te nazvanim zajedničkim imenom *Šatrovački ološarac*.

Šatrovački ološarac

Rijetki su koji drže da Villonove žargonske balade treba uvrstiti u njegova sabrana djela. Drže ih nerazumljivim i neprevodivim igrarijama koje čitatelju ne donose ništa vrijednog pozornosti ili uopće važnog za razumijevanje i tumačenje Villonova opusa i osobe. No, kao što tvrdi V. Rabadan, one imaju ekstremno veliku važnost za shvaćanje što je to što pokreće Villona kao pjesnika, da dokraja rastumačimo i objasnimo njegove pretenzije, te doživimo atmosferu i pridamo joj i odgovarajuću težinu.

Naime, tumačenje kako ove balade ocrtavaju Villona kao "*bolesnu, ciničku, u svakoj negativnosti ogrezlu ličnost*"²⁰, ne samo da nije točno, nego navodi na krivi trag o doživljaju Villona kao pjesnika. Iako on u spomenutim baladama staje na stranu kriminalaca, upozoravajući ih, dobronamjerno opominjući i savjetujući o tome kako izbjeći vješala, ne čini to na težak, sumoran način, dajući do znanja da je takva crna atmosfera njegovo okružje, već to čini blago, mogli bismo reći i nevino, stvarajući doživljaj ugone i zabave. On tematiku crpi iz svoje svakodnevice koja nije bajna, ali ju prikazuje u vedrijem tonu, šarmom i gestom vječnog zabavljača. Ne smijemo stoga olako suditi o Villonovim intencijama i ocrtati ga kao u potpunosti negativnu individuu nepovratno ogrezlu u kriminal i crnilo ovoga svijeta. Iako je istina da je on i ubio i krao, moramo biti svjesni da su ga životne okolnosti natjerale na nečastan život, a ubojstvo je posljedica nesretnog slučaja. Villona uistinu ne možemo ocrtati kao posve negativnu, eventualno kompleksnu i moralno rastegnutu osobu.

²⁰ usp. Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 332

Nakon što smo utvrdili da dane balade ne predstavljaju zlu Villonovu stranu koju bi trebalo ostaviti u sjeni, možemo se pozabaviti njihovom sudbinom. Sačuvane su u samo jednom tiskanom izdanju, ujedno i prvom tiskanom izdanju Villonovih djela, onom izdavača Leveta iz 1489. Našlo se tamo šest od jedanaest do danas poznatih Villonovih žargonskih balada. Preostalih pet nalazi se u rukopisu iz 15. stoljeća pronađenom u kraljevskoj knjižnici u Stocholmu. Rukopis je 1650. godine u Parizu kupila kraljica Kristina Švedska. U jednoj od njih nalazimo čak i autorov potpis u akrostihu.

Tiskar Levet naslovio je prvih šest balada *Le jargon et ses ballades*, a prvoj dao podnaslov *Le jargon et jobelin du dit Villon*. "Jargon" (žargon) kao i u našem jeziku može imati i pozitivno i negativno značenje. Naime, odnosi se na poseban govor, različit od književnog, koji se koristi u užim krugovima, bilo kao prirodna posljedica suživota i zajedničkoga rada i postojanja, bilo kao posljedica želje za originalnošću ili pak namjere da se onemogući razumijevanje svakome tko ga nema u svome repertoaru. Žargonom se dakle služe mnogi pisci, a sam po sebi ne izaziva negativne konotacije. Drukčija je situacija ako o žargonu razgovaramo u kontekstu tajnog jezika razbojnika "Školjkara" iz daleko poznate istrage u Dijonu iz 1455. godine. Zapisnik je te istrage postao glavni ključ za tumačenje Villonovih žargonskih balada.²¹

S druge strane jobelin ima izrazito negativne konotacije. Označava naime govor najnižih slojeva društva, kriminalaca i besposličara, korišten kao sredstvo lakšeg ugovaranja i provedbi sitnih i ne tako sitnih spletki i zlodjela.

Sintagma "le jargon jobelin" ukazuje tako na jezik prevaranata koji za vlastitu korist iskorištavaju naivnost bedaka, te ih na taj način varaju i potkradaju.

Danas su obje riječi zamijenjene pojmom "argot" koji, iako uključuje nove, u književnom jeziku nepostojeće, izraze, nije zaseban, od književnog posve odvojen, jezik.

Budući da "jargon jobelin" prevodimo u hrvatski jezik kao "šatrovački ološki govor"²², otuda je izveden i naslov tih balada: *Šatrovački ološarac*.

21 usp. Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 325, 326

22 Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 327

Postavlja se pitanje gdje je Villon naučio taj žargon. Četiri se stoljeća njegove balade držalo najstarijim literarnim djelom pisanim žargonom, dok 1842. godine nije otkriven zapisnik sa spomenutog suđenja. Malo je vjerojatno da je Villon pripadao toj družini. Znatno je veća vjerojatnost da je s njome imao eventualne dodire, a njihov žargon naučio na ulicama Pariza, krećući se u društvu sitnih lopova i kriminalaca. Doduše, Hergešić misli da Villon jest bio aktivni član navedene družine, ali taj podatak naposljetku i nije od prevelike važnosti.

Pošto je ostvaren konsenzus o literarnoj i općoj važnosti Villonovih žargonskih balada, od 1884. godine, tumači ih se i prevodi, ali u tom poslu ima iznimno velikih razilaženja. Ne slažu se naime prevoditelji oko doživljaja i iščitavanja pojedinih izraza, a samim time niti oko prijevoda. Nije im Villon olakšao posao. Pored mnogobrojnih žargonskih, u književnom jeziku nepostojećih, izraza, pjesnik je i sasvim uobičajenim pojmovima dao sasvim novo, "prerušeno" značenje. Stoga je zaista teško opredijeliti se i tvrditi da su određeni prijevod i tumačenje sasvim točni.

No, kako je ranije istaknuto, u Villonovu nezavidnom opusu, svaka je sitnica bitna i od neopisivog značaja, pa tako i ovih nekoliko balada čini veliki doprinos. Kako je to Rabadan zgodno dočarao, one se u sveukupno njegovo djelo uklapaju *"kao novopronađeni kamenčići, koji su nedostajali Villonovu nevelikom pjesničkom mozaiku, gdje je svaka sitnica dragocjena"*.²³

²³ Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 329

Pjesni razlike

Samo je za dvije balade, od šesnaest ukupno, poznat približan datum nastanka, što onemogućuje kronološko svrstavanje i obradu ili čak povezivanje (sa sigurnošću) određenih motiva s aktualnošću Villonova života. Možemo ići onoliko daleko koliko to pretpostavke čine mogućim.

Suprotno baladama u tzv. *Šatrovačkom ološarcu*, Villon u ovim pjesmama pjeva drugu pjesmu. Ne samo da ne staje na stranu kriminalaca i vjetrogonja, već je ispunjen moralizatorskim poukama građanima i društvu. Savjetuje ih dobronamjerno, ne kako umaći vješalima, već kako plemenito živjeti i zaslužiti Božju milost. Veći broj pjesama potpisuje, bilo u akrostihu, bilo izravno svojim imenom. Očito je da veliku važnost daje vlastitom autorstvu tih pjesama, vjerojatno s ciljem da pokaže kako on može pisati i takve, pozitivne pjesme, moralno poučne i uhu ugodne. Nakon što smo pročitali *Šatrovačkog ološarca*, nije teško uvidjeti uzrok toj težnji.

Moram se složiti s Rabadanovom grupacijom danih balada, gdje ih tematski svrstava u stihotvoračke igrarije, rodoljubne pjesme, rugalice, spise nastale kao posljedice društvenih dodira Villona i lokalnih feudalaca, refleksivne pjesme, tragikomične poruke, hvalospjeve, vesele pjesmice te konačno, balada o ljudima s vješala.²⁴ Ona definitivno nije posljednji

²⁴ usp. Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 247, 248

Villonov literarni zapis, ali ga tako najčešće doživljavamo, posve opravdano ako ga doživimo kao *summa summarum* Villonova djela i života.

Prijeđimo sada na kratku analizu spomenutih balada. *Poslovice mudrice* jedna je od jezično i vizualno najzanimljivijih. Naime, izuzevši jedan stih, u kojem se nalazi na drugome mjestu, riječ nam "tant" (toliko) otvara svaki stihovni redak, čime postiže izrazito efektan učinak na čitatelja. Slično se ponavlja i u pjesmama *Znanje i neznanje* te *Krivine protuistine*. No, ono što je možda još interesantnije u toj pjesmi jest da je satkana od trideset i jedne francuske poslovice jednake strukture, a različita značenja²⁵. Budući da je takva igra jezikom neprevodiva u hrvatski jezik, potrebno je prioritet dati ili vizualnom efektu ili samoj strukturi pjesme, a potom i semantičkom značenju, poruci, kako to uobičajamo reći. U svome je prijevodu autor, V. Rabadan prednost dao vizualnoj strani, moguće i već zato što je teško, gotovo nemoguće, u hrvatskom jeziku pronaći toliki broj poslovice čije bi značenje, barem u svojoj srži, sadržavalo poruku originala.

Takve i slične igre riječima, motivima, pa čak i poslovicama nisu rijetkost u 15. stoljeću, pa nas Villonov izbor, unatoč dojmu neobičnog, koji ostavlja na današnjeg čitatelja, ne bi trebao iznenaditi.

Ponešto drukčiji primjer igre riječima nudi nam balada *Krivine protuistine*. Osim ranije spomenutog započinjanja svakoga stiha istom riječi, ona je posebna i po semantičkoj osnovi. Villon ovdje slaže kulu paradoksa, umješnošću pjesnika kojeg se mašta čini neiscrpnom.

Paradoksi su prisutni i u baladi *Žedan na kladencu (Prilog skupu u zamku Blois)*. Pretpostavka zajednička kritičarima jest da je ona plod Villonova sudjelovanja u natjecanju (mogli bismo ga nazvati i turnirom) koje je u svom zamku organizirao Charles Orleanski, a koje je okupljalo brojne pjesnike. Zadaća im je svima bila nadograditi zadanu sliku bolne ljubavi, prerusene u alegorijsku sliku čovjeka koji umire od žeđi pored fontane. Slike su vode učestale u to vrijeme, a osobito ih je volio Charles Orleanski koji se u njima i sam okušao. Usprkos pompoznom imenu, ne bismo trebali okupljanju u spomenutom zamku pridati preveliku važnost, jer su takva i slična okupljanja bila potkraj srednjeg vijeka vrlo česta. U vrijeme mira, vojvode su se opuštali uz umjetnost, a ovo je bio idealan način zabave. Kako su svi pjesnici imali zadanu istu shemu, koja se razlikovala samo u najsitnijim detaljima, svi su

25 usp. Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 282

pisali istim sentimentom i bilo je jednostavno odlučiti tko je u tom poslu bio najuspješniji. Na ovom je okupljanju primjerice naglasak bio na umjetnosti riječi, a ne misli.

Konsenzus vlada među kritičarima da je jedno od najslabije uspješnih Villonovih djela *Hvalospjev maloj Mariji Orleanskoj (Slovo, balada i dopjev)*. Opće je prihvaćeno mišljenje, pa tako i J. Faviera, kako je prvi dio balade napisan u slavu njezina rođenja 1457. godine, a ostalo kao dopuna tri godine kasnije, kada je zahvaljujući njezinom dolasku u Orléans, Villon oslobođen iz zatvora (zbog običaja koji je nalagao da se u slavu dolaska velikih ličnosti, svi zatvorenici puste na slobodu). Rabadan ne tvrdi da to viđenje nipošto ne bi moglo biti točno, ali izlaže tvrdnju kako je vjerojatnije da je djelo napisano u jednom dahu, ponajviše zbog iste inspiracije. Nadalje razlaže kako drži da se pjesnikovo spasenje zahvaljujući Mariji ne odnosi na oslobođenje iz zatvora, o kojem nemamo nikakvih saznanja, nego na neki drugi, također nama nepoznat, događaj. Neovisno o tome koji smo stav spremniji prihvatiti, jasno je da ovaj tip teksta nije Villonov prvi i najjači izbor, pa se moramo složiti kako u njemu ne prepoznajemo pjesnikove tipične, njemu svojstvene, prepoznatljive crte.

U teškoj se Villon nalazio situaciji. Vlasti su ga zatvorile, a kao netko tko je rođen u pokrajini Île-de-France, bio je bez mogućnosti ostvarivanja zaštite nekoga od vojvoda iz drugih pokrajina. Ne mora značiti da bi ga nečija riječ mogla definitivno spasiti, ali bi zasigurno u Parizu imala utjecaja. Osjećajući nepravdu svoje situacije, Villon piše pjesmu *Teško Franu ko Francuzu*. U njoj ističe kako žali zbog rođenja u toj pokrajini jer će ga dovesti na vješala. D. Kuhn se nad tim stihovima zgraža, ne shvaćajući kako je i zašto Villon mogao požaliti svoje podrijetlo, na koje bi, po njemu, imao biti ponosan. Kasnije, nakon što ga je Sud oslobodio, jasno je iz pjesme *Harnost i molba vrhovnome sudu* da više ne žali ni zbog imena, ni podrijetla. Pun je zahvalnosti, pozitivnih misli, gotovo euforije, koju svakako razumijemo ako znamo da je za dlaku izbjegao smrt. Ta je balada ujedno i posljednja koju je moguće približno vremenski smjestiti.

Le Gentil je uvjeren kako je i *Teško Franu ko Francuzu* i *Glas ljudi s vješala* Villon napisao prije oslobađajuće presude 1463. godine. Drži kako se Villon dvoumio između urođenog mu naginjanja smijehu, čak i u teškim trenucima ("*Kroz plač se smijem*"²⁶) i prepuštanja težini situacije. Na kraju je posljednje prevagnulo.

26 Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 258

Prije no što završim ovaj kratak pregled Villonovih balada s *Glasm ljudi s vješala* kao posljednjom, gdje po mnogim mjerilima pripada, vrijedi upozoriti na još jednu zanimljivu pjesnikovu tvorevinu. *Prenje pjesnivca i srca njegova* balada je napisana u formi dijaloga. Ta je činjenica Rabadana navela na mišljenje kako je Villon aktivno pisao za kazalište. Dokaza za to nema, osim djela *Pathelin* koji mu neki pripisuju, ali Rabadan izravno osporava. Ta je pjesma na neki način osvrt pjesnika na svoj život. U tužnom tonu on, u razgovoru s personificiranim vlastitim srcem, otkriva kako nije zadovoljan proživljenim životom, kako ga je trebao drukčije provesti. Iako samoga sebe napada činjenicom da nije "ni lud ni tupav" pa da mu to posluži kao izgovor, završava braneći se kako se rodio pod Saturnom²⁷ i drukčije nije ni mogao jer mu je rođenjem zapečaćena sudbina.

Kako ne znamo pouzdano datume nastanka svih pjesama, ne možemo tvrditi da je sljedeće istina, ali u svakom slučaju čini se da Villonove pjesme prate zamišljenu liniju od pozitivnog stava mladog pjesnika prepunog života, pa sve do žaljenja i kajanja te molbe za milost građana u *Glasm ljudi s vješala*, gdje se već oprostio od života. Tu se pjesmu opravdano drži najuspjelijim Villonovim stihovima. U njoj osjećamo duboku emociju čovjeka koji se u beznađu prepustio očaju. Potresni nas stihovi duboko pogađaju. Ovaj nam je pjesnik uz svoj neobično bogat vokabular i talent za slaganje riječi i dosjetki, u ovoj baladi donio iskren osjećaj kakvog kod njega još nismo imali prilike prepoznati. Favierovo pitanje je li pjesma napisana prije donošenja presude, za vrijeme tamnovanja ili nakon oslobođenja, dozvavši osjećaje iz tamnice, nije za razumijevanje osobito bitno. Napokon, ova balada neovisno o povodu za njezin nastanak i događajima u pjesnikovu životu, ima samostalnu vrijednost kojoj ne treba opravdanje.

²⁷ Saturn donosi nesreću ljudima rođenim pod njegovim znakom. Uvjetuje rađanje slabića te svakom "svojem" novorođenčetu prema uprtnjaču, koju će do kraja života prtititi. u: Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 303, 304

Zaključak

Duboko je potresna balada *Glas ljudi s vješala* upravo podobna za mjesto posljednje u pjesnikovu djelu. Iskrenost osjećaja, molba i drhtaj jedne prestrašene duše, pomirene sa sudbinom, ali pune riječi koje neće stići izreći, ostaju čitatelju za promišljanje.

Što nam to Villon kao pjesnik donosi, a vrijedno je promatranja u naše doba u svijetu koji kanonizira Shakespearea, Molièrea, Racinea, E. A. Poea, da spomenem samo nekolicinu u moru velikih književnih imena?²⁸ Što je to što nam još uvijek privlači pozornost i potiče nas na nove analize, nova tumačenja, ali i neporeciv, uvijek iznova ostvaren užitak u čitanju? Jesu li to rime, poetski motivi, "romantični"srednjovjekovni simboli? Ili je to nešto dublje, nešto

²⁸ "Son œuvre égale-t-elle en importance l'œuvre de Dante, ou de Racine? de Keats ou de Hölderlin? Personne ne le sait. Villon est unique. Ses poèmes sont-ils ennuyeux, indécents, illisibles, incendiaires, mystérieux, vides? Personne ne le dit. Leur conception les rapproche-t-elle de l'œuvre d'Alain Chartier ou de Charles d'Orléans? de Rimbaud, de Du Bellay, de J.-B. Rousseau? Comment le savoir, et pourquoi? En fait, pourquoi lire Villon?" u: Kuhn, David: *La poésie de François Villon*, Armand Colin, Pariz, 1967, str. 8

neopipljivo, a što opet svi osjećamo? Čitamo li Villona uvijek na isti način ili sa svakim čitanjem otkrivamo novo djelo?

Na ova i slična pitanja odgovor mora dati svatko za sebe. Svatko čita i osjeća Villona na način sebi svojstven, ovisno o vlastitim težnjama i kontemplacijama. Zato se i sama poruka djela, odnosno naše predmnijevanje njezine autentičnosti, mogu promijeniti od danas do sutra. Villonovo djelo razvija se i sazrijeva s nama. Isto kao što je raslo s autorom dok nije doseglo dimenzije koje je trebalo podijeliti sa svijetom.

Iskreno šaljiv, Villon životne tegobe oslikava duginim bojama. No, isto toliko, ako ne i iskreniji, prikazuje nam na mahove svu bol i patnju koje je ljudsko srce u stanju osjetiti. Ranjava ga odbačenost, osjećaj nepripadništva. Težak je život bez doma, bez krova, bez ikoga svoga. Boji se smrti. On još nije gotov i toliko još toga ima reći i napraviti, promijeniti. Nije se spreman od života rastati, ali nema u sebi snage ono za čim žali popraviti. Smrt ga ne muči toliko kao metafizički pojam, koliko ona označava kraj nadanju. Nadanju u što? Nadanju da će jednom ipak uspjeti ispraviti pogreške i popraviti svoju sudbinu. Nema sada niti snage niti želje, ali dok živi postoji mogućnost, postoji nada.

*"Svijetu i povijesti, Heleni i Alkibijadu koji svojim neprolaznim primjerom potvrđuju prolaznost u pjesmama odgovara fikcionalna insercija prolaznog, Villonova života onakvog kakvog ga on predstavlja, u poeziju, koju još ne vidi vječnim umjetničkim djelom, ali koja se svojim testamentarnim oblikom približava vječnosti. Prolaznost se za njega očituje i u formi i u sadržaju, ali ne kao osporavanje neprolaznog već kao njezin temelj i uvjet postojanja. Kao život i smrt, i prolaznost i neprolaznost su dva lica svijeta. U tome je, čini se, za Villona tajna ljudske sudbine: lanjski snjegovi za njega ne postoje bez onog tko ih je vidio i tko o njima može pjevati."*²⁹

Villon je promatrač, "observator" i kritičar svoga vremena. Donosi slike surove stvarnosti, bijede, gladi te bijega od njih u bordele, gostionice, kocku, a kulminacija su svega toga najčešće vješala. Opsjednut krajem, smrću, vješalima, koji označavaju kraj svakoj nadi da za njega možda ipak postoji nešto više, Villon stvara. Stvara najljepšu poeziju bježeći od sebe sama u baladama, stvara još ljepšu poeziju suočavajući se sam sa sobom u *Oporuci*. I to je njegova sudbina. Nikada je nije postao svjestan, ali njegova je sudbina bila da život provede u

²⁹ Ivić, Nenad, *François Villon: Bijeli labud i crni gavran*, u: Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 374

nemiru kako bi iznjedrio poeziju vrijednu divljenja. Njegovo mjesto nije bilo ni na dvoru ni u kleru, njegovo je mjesto u književnosti. Ako je prolaznost mjesto koje dopušta najljepšu poeziju³⁰, onda je neprolaznost mjesto u kojem ona živi. A s njom i Villon.

Sažetak

François Villon proveo je život u teškim uvjetima i odrazio težinu svoje sudbine u svom djelu. No, ne bismo ga zvali prvim francuskim modernim pjesnikom da nije kroz vlastitu bol iskazao i smijeh i ironiju, glavne oznake njegova stvaralaštva. Opus o njegovu djelu, što će reći Zapisu, Oporuci te zbirkama pjesama Šatrovački ološarac i Pjesni razlike, mnogo je veći nego samo njegovo djelo. Iako se kritičari u mnogočemu ne slažu, jedno im je svima zajedničko, a to je da smatraju Villona vječnim predstavnikom francuskog modernog pjesništva.

³⁰ Ivić, Nenad, *François Villon: Bijeli labud i crni gavran*, u: Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003, str. 373

François Villon spent his life in very difficult conditions, reflection of which we can see in his work. But, he would not have been named the first modern French author had he not shown laughter and irony along with his pain, the two being the main characteristics of his work. The opus of works dealing with his poetry, to be precise *Le Lais*, *Le Testament* and *Les Poésies diverses*, is a lot bigger than his work. Even if the critics have differences of opinion, they all have one thing in common and that is that they consider Villon the everlasting representative of modern French poetry.

François Villon a passé sa vie dans les conditions très graves, qui se reflète dans son œuvre. Mais, nous ne l'appellerions pas le premier poète français moderne s'il n'exprimait le rire et l'ironie à part de sa douleur, les deux étant les traits principales de sa poétique. La production concernant son œuvre, à savoir *Le Lais*, *Le Testament* et *Les Poésies diverses*, est beaucoup plus grande que son œuvre. Même si les critiques ne sont pas d'accord de plusieurs choses le concernant, ils croient tous que Villon reste le représentant éternel de la poésie moderne française.

Literatura

Albert, Henry: *Quelques réflexions d'un « coéditeur » des œuvres françaises de Villon*, u: *Cahiers de l'Association internationale des études françaises*, god. 1980, vol. 32, n. 1, str. 21-37

Antologija francuskoga pjesništva, ur. Zvonimir Mrkonjić, Mirko Tomasović, ArtTresor, Zagreb, 1998.

Barrera-Vidal, Albert: *Amour courtois et parodie littéraire chez François Villon*, u: *Revue belge de philologie et d'histoire*, god. 1975, vol. 53, n. 3, str. 696-725

Champion, Pierre: *François Villon. Sa vie et son temps*, Honoré Champion, Pariz, 1933.

Favier, Jean: *François Villon*, Fayard, Pariz, 1982.

Hausmann, Frank-Rutger: *François Villon. Poésies complètes. Présentation, édition et annotations de Claude Thiry*, u: *Revue belge de philologie et d'histoire*, god. 1993, vol. 71, n. 3, str. 797-799

Hergešić, Ivo: *Strani i domaći*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1935

Ivić, Nenad: *François Villon: Bijeli labud i crni gavran*, u: Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003.

Kuhn, David: *La poétique de François Villon*, Armand Colin, Pariz, 1967.

Le Gentil, Pierre: *Villon: Connaissance des Lettres*, Hatier, Pariz, 1967.

Lot, Henri: *Étude biographique sur François Villon d'après les documents inédits conservés aux Archives Nationales, par Auguste Longnon.*, u: *Bibliothèque de l'école des chartes*, god. 1876, vol. 37, n. 1, str. 549-552

Mitterand, Henri: *Littérature Moyen Age XVIe Siècle: textes et documents*, Nathan, Pariz, 1994.

Povijest svjetske književnosti. Knjiga 3, ur. Gabrijela Vidan, Mladost, Zagreb, 1982.

Samaran, Charles: *Note sur un passage du Testament de Villon*, u: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, god. 1942, vol. 86, n. 1, str. 18-20

Schwob, Marcel: *Deux légataires de François Villon*, u: *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, god. 1898, vol. 42, n. 6, str. 721-722

Schwob, Marcel: [*Les ballades en jargon de François Villon*](#), u: [*Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*](#), god. 1890, vol. 34, n. 2, str. 121-122

Siciliano, Italo: *François Villon et les thèmes poétiques du moyen age*, Armand Colin, Pariz, 1934.

Slamnig, Ivan: *Hrvatska versifikacija. Narav, povijest, veze*, Liber, Zagreb, 1981.

Villon, François: *Djela*, Jurčić, Zagreb, 2003.

Villon, François: *Le Testament Villon*, Droz S.A., Ženeva, 1974.

Villon, François: *Œuvres poétiques*, Garnier-Flammarion, Pariz, 1965.

Anić, Vladimir, Goldstein, Ivo: *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, Zagreb, 2009.

Jozić, Željko: *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.

Putanec, Valentin: *Francusko-hrvatski rječnik*, ŠK, Zagreb, 2003.

Robert, Paul: *Le Petit Robert: Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Pariz, 2011.

<http://eudict.com>

<http://hjp.novi-liber.hr>

<http://hrvatskijezik.eu>

<http://larousse.fr>

<http://lzmh.hr>

<https://hr.glosbe.com>

<https://translate.google.com>